

Studium Doskonalenia Kadr

Radom ul. Traugutta 61,
tel. / fax (048) 340 24 40, 340 22 18
e-mail: sdk5@wp.pl www.sdk.edu.pl

Nr 04/2005

NAUCZYCIELSKI

BIULETYN METODYCZNY

mgr Edyta Gutowska

**„Wychowawcza rola zajęć terenowych
w kształceniu ekologicznym”**

Wychowawcza rola zajęć terenowych w kształceniu ekologicznym.

Wycieczka i zajęcia w terenie to dla uczniów kształcenia zintegrowanego niezwykle atrakcyjna i lubiana forma aktywności, bogate źródło informacji o otaczającym ich świecie.

Zajęcia terenowe to jeden z najważniejszych i niezbędnych elementów w nauczaniu przyrody i biologii. Kontakt z żywą przyrodą nie zastąpi się najlepszymi nawet fotografiami, filmami, czy wypchanymi okazami.

Na wycieczce świat odbierany jest całościowo, informacje docierają do wszystkich narządów zmysłów. Jerzy Wysokiński napisał: „Biologii nie można nauczyć się z podręcznika, ani nawet metodą laboratoryjną, nawet jeśli mamy do dyspozycji pracownię biologiczną bardzo dobrze zaopatrzoną w okazy roślin, zwierząt i w techniczne środki nauczania. Okaz żywy, zakonserwowany, zasuszony czy też w innej formie przyniesiony na lekcję jest bowiem wyizolowany ze swego naturalnego środowiska. Analizując okazy w szkole możemy doskonale poznać ich morfologię i anatomię, często trudno jednak znaleźć uzasadnienie budowy wielu organów i określić ich funkcje. Mówiąc inaczej – w szkole, w pracowni nie sposób w pełni zrozumieć zależności pomiędzy budową a biotopem organizmu, gdyż obiekt ten został od niego oddzielony. Martwe okazy, a takimi często posługujemy się w szkole, nie pozwalają poznać biologii organizmu, zaś hodowle zakładane w pracowni tylko w niewielkim stopniu przypominają warunki, w jakich rośliny i zwierzęta żyją w swoim naturalnym środowisku”.

Prowadząc nauczanie jedynie w klasie lub w pracowni można, szczególnie u młodszych uczniów, wytworzyć błędne skojarzenia.

U małych dzieci przeważa bowiem myślenie konkretno – obrazowe. Niewłaściwe wyobrażenia i skojarzenia będą się utrzymywały w konsekwencji u młodzieży starszej.

Współczesna dydaktyka ogromną rolę w nauczaniu przypisuje metodom aktywizującym, rozwijającym samodzielne myślenie i skłaniającym ucznia do działania. Obserwacja, doświadczenia, ćwiczenia są podstawą zdobywania wiedzy o środowisku przyrodniczym. Wycieczka przyrodnicza łączy wymienione metody. Jest niezbędna nie tylko ze względu na specyfikę edukacji przyrodniczej, ale także z uwagi na cechy fazy rozwojowej i możliwości intelektualne uczniów klas I-III.

Zajęcia w terenie są trudną formą organizacyjną dla nauczyciela. Wymagają od nauczyciela dużego wkładu pracy, wiedzy i umiejętności organizacyjnych.

Spełniają swoją rolę gdy są dobrze przygotowane, odpowiednio zorganizowane i przeprowadzone.

Przygotowując je należy:

- wyraźnie określić cel,
- ustalić miejsce,
- przygotować narzędzia, przybory, torby na okazy, notatniki,
- przygotować karty pracy, instrukcje,
- wzbudzić zainteresowanie uczniów tematyką.

Prowadzący zajęcia w terenie powinien być:

- doradcą, przyjacielem,
- pomocnikiem,
- inspiratorem,
- osobą, która czuwa nad bezpieczeństwem.

Uczeń przed zajęciami powinien:

- wiedzieć, co ma zobaczyć,
- umieć przeprowadzić obserwację,
- chcieć poznać wybrane środowisko.

Prawidłowo przeprowadzone zajęcia terenowe pozwalają na realizację szeroko rozumianego kształcenia i wychowania ekologicznego, stwarzają niepowtarzalne sytuacje obcowania z przyrodą. Są one niezmiernie ważne jako źródło wiadomości, ponieważ:

- umożliwiają uczniom nawiązanie bezpośredniego kontaktu z przyrodą, żywymi roślinami i zwierzętami w ich środowisku,
- pozwalają na poznawanie warunków życia i potrzeb organizmów, charakterystycznych cech populacji różnych gatunków, typów i przykładów współzależności między organizmami w naturalnych biocenozach,
- umożliwiają zrozumienie istoty i znaczenia równowagi biocenotycznej oraz skutków jej zakłócania,
- są źródłem wiedzy o zjawiskach fenologicznych,
- służą zaznajamianiu uczniów z konkretnymi problemami i obiektami ochrony przyrody, przykładami wpływu działalności człowieka na przyrodę oraz możliwościami ochrony środowiska,
- dostarczają informacji o podstawach eksploatacji przez człowieka zasobów przyrody,
- umożliwiają zrozumienie stanowiska człowieka w przyrodzie i jego stałej zależności od przyrody,
- unaczyniają osiągnięcia współczesnych nauk przyrodniczych, technicznych.

Pozwalają również na kształtowanie umiejętności w zakresie:

- prowadzenia obserwacji organizmów, zjawisk i procesów, dokonywania spostrzeżeń niezbędnych do kształtowania wyobrażeń i pojęć z nimi związanych,
- posługiwania się różnorodnym sprzętem umożliwiającym prowadzenie badań terenowych (a tym samym dokonywania pomiarów), atlasami, kluczami i inną literaturą,
- projektowania sposobu i przebiegu obserwacji lub doświadczeń, a nawet przyrządów niezbędnych do ich przeprowadzenia,
- rozwijania umiejętności organizacyjnych przez udział w planowaniu swojej pracy.

Są drogą do kształtowania postaw poprzez:

- rozwijanie uzdolnień i zainteresowań przyrodniczych prowadzące do zwiększenia aktywności poznawczej uczniów,
- nasilenie kontaktów między nauczycielem i uczniami, interakcji między uczniami,
- rozwijanie wrażliwości estetycznej,
- pogłębianie więzi emocjonalnych z przyrodą,
- aktywne włączanie się do prac na rzecz ochrony przyrody i środowiska.

Wycieczki pełnią kilka zasadniczych funkcji: poznawczą w dziedzinie przyrody i życia społecznego, kształcącą, motywacyjną i wychowawczą.

Trudno nie docenić walorów dydaktycznych, ale wycieczki są również interesującym polem oddziaływań wychowawczych.

Wychowawcza rola wycieczek przyrodniczych jest ogromna. Wycieczki wszelkiego typu, dają mnóstwo sposobności do rozwijania u dzieci właściwego stosunku do przyrody. Sprawa zbliżenia dzieci do przyrody od najmłodszych lat ma tu podstawowe znaczenie. Ochrona przyrody jest ważnym zagadnieniem wychowawczym. W przewyciężaniu "kryzysu ekologicznego" tak wielką rolę odgrywają przekonania i postawy ludzi, dlatego też musimy wychowywać dzieci już od wczesnych lat w idei poszanowania i chronienia wszystkiego, co żyje.

Przy każdej sposobności, a szczególnie podczas wycieczek, zwracamy uwagę na zachowanie się dzieci, na ich stosunek do otaczającej przyrody. Kształtujemy właściwe zachowania w różnych miejscach i sytuacjach. Nie może ująć bezkarne deptanie trawników, zrywanie dziko rosnących kwiatów, łamanie gałązek, deptanie grzybów, płoszenie ptaków, niszczenie mrowisk, śmiecenie itp. Uczniowie stykając się z przejawami niszczenia przyrody zaczynają rozumieć konieczność jej ochrony. Dziecięca wrażliwość na to, co złe i godne potępienia, pozwala łatwiej i na trwałe ukształtować właściwe postawy wobec środowiska przyrodniczego.

W związku z poszanowaniem przyrody, z ochroną roślin i zwierząt i z całą tą wielką wagą sprawą wychowawczą pozostaje regulamin wycieczek, z którym należy zapoznać dzieci i bezwzględnie go przestrzegać. Najlepiej gdyby dzieci pod kierunkiem nauczyciela opracowały taki regulamin na zajęciach. Łatwiej wtedy zmobilizować uczniów do jego przestrzegania.

Poza murami szkoły, w lesie, na polu, na łące mogą pojawić się pewne kłopoty. Często pierwszym odruchem dzieci rozbiegających się dookoła jest zrywanie roślin. Zadaniem nauczyciela jest odzwyczajanie dzieci od zrywania wszelkich roślin na wycieczkach. Przestrzegamy nawet surowo, aby uczniowie nie zrywali żadnej rośliny i nie łamali gałązek. Zbieranie roślin na wycieczce musi mieć wyraźny cel: zrywamy roślinę lub ją wykopujemy wtedy i tylko po to, by się jej dokładnie przyjrzeć, poznać szczegóły jej budowy, oznaczyć jej nazwę i ewentualnie w tym celu, by ją zasuszyć, jako pomoc do dalszej pracy.

Roślin objętych ochroną gatunkową zrywać nie wolno pod żadnym pretekstem. Oglądamy je na wycieczce, obserwując na miejscu. Na początku wycieczki możemy zapoznać uczniów z roślinami chronionymi, występującymi w danym zbiorowisku wykorzystując tablice roślin chronionych. Pozwoli to uniknąć nieświadomego ich niszczenia.

Uczniowie mogą prowadzić zbiory, ale tylko wybranych gatunków i tylko pod kierunkiem nauczyciela. Mogą to być np. chwasty, opadłe liście drzew i krzewów.

Ważnym czynnikiem wychowawczym podczas wycieczek jest świadome ustosunkowanie się do piękna przyrody, umożliwienie dziecku odbioru pewnych wrażeń natury estetycznej, które dają radość i których przeżywanie wzbogaca psychikę dziecka. Możemy zawsze poświęcić chwilę czasu na przyjrzenie się drzewu, kwitnącej łące, krajobrazowi nie tylko dla celów poznawczych.

Na trasie dalszych wycieczek uczestnicy spotykają się nie tylko z krajobrazem danej okolicy, jej charakterystyczną florą i fauną, ale spotykają również obiekty związane z życiem i kulturą człowieka. Pokazywać będziemy nie tylko nowe fabryki, nowoczesne osiedla, zakłady usługowe itp. Mogą to być również jakieś zabytkowe budowle, miejsca związane z doniosłymi wydarzeniami historycznymi. Objaśnienia nauczyciela, wspólne z dziećmi przeżycia o charakterze emocjonalnym, mają ważne znaczenie wychowawcze, łączą terażniejszość z przeszłością, wiążą uczuciowo z poznawaną częścią kraju. Wycieczki przyrodnicze budzą przywiązanie do ojczytych stron, do swojego kraju, kształtują postawę patriotyzmu.

Wycieczki przyczyniają się do kształtowania u dziecka takich cech jak: zaradność, wytrwałość, wytrzymałość, umiejętność przewyższania trudności. Praca w zespołach uczy organizowania zajęć i zdyscyplinowania, wzmacnia poczucie odpowiedzialności. Oderwanie uwagi od zjawisk i przedmiotów nie objętych tematyką wycieczki i skupieniu jej na wykonywaniu określonego zadania wymaga dużego wysiłku woli i umiejętności panowania nad sobą. Wycieczki uczą także zachowania się w różnych sytuacjach lub miejscach, często nowych lub nietypowych dla dziecka. Dzieci poznają też zasady bezpiecznego zachowania się i wyrabiania odpowiedzialności za bezpieczeństwo własne i innych.

Wycieczki integrują zespół uczniowski, zbliżają do siebie nauczyciela i uczniów. W czasie ich trwania nawiązać się muszą proste, zwyczajne, serdeczne stosunki szybciej i głębiej, niż to ma miejsce w klasie czy nawet świetlicy. W związku z tym nauczyciel ma sposobność do pełniejszej obserwacji uczniów, gdyż podczas wycieczek czują się oni swobodniej i okazują się takimi, jakimi są istotnie, a nie jakimi wydają się w szkole z powodu panujących zasad, regulaminów zachowania się. Można więc powiedzieć, że wycieczki ułatwiają nauczycielowi poznanie charakterów swych wychowanków, a w związku z tym wychowawczą pracę nad dziećmi.

Zajęcia terenowe stwarzają szczególnie sprzyjające warunki do swobodniejszej niż w szkole realizacji poszczególnych etapów powstawania i ewaluacji świadomości ekologicznej. Można to przedstawić za pomocą schematu – stopni.

Stopień najniższy – naucz się przebywać na łonie natury – dotyczy dziecięcej potrzeby bezpośredniego poznawania otoczenia. Opiera się na takich elementach jak ćwiczenia, ćwiczenie zmysłów, badanie przyrody, nauczanie się rozpoznawania śladów ludzkiej obecności w przyrodzie. Zajęcia na dworze są nieodłącznym elementem nauki o przyrodzie i środowisku i takich możliwości trzeba dostarczać jak najwięcej.

Drugi stopień, nieco wyższy – naucz się doświadczać i obserwować przyrodę – uczniowie starają się zrozumieć, jak funkcjonuje przyroda i jak człowiek wpłynął i wpływa na nią. Rzecz nie w tym, by nauczyciel wiedział, jak wszystko się nazywa lecz, by znalazł możliwości badania przyrody jako materiału źródłowego dla różnych tematów i sytuacji. Cudownie jest wybrać się do pobliskiego parku, na łąkę, brzeg potoku czy inną otwartą przestrzeń. Tam nauka może być wspaniałą zabawą. Te tereny dają nam możliwości podniesienia znajomości interakcji pomiędzy przyrodą i człowiekiem.

Stąpając wyżej – uczymy się rozumieć przyrodę.

Następnie – poznajemy, jak człowiek wpływa na przyrodę.

Stąd tylko o krok do – zajęcia stanowiska na temat ochrony środowiska.

A wszystko po to, by – podejmować działania..

Wyjście poza salę lekcyjną jest dla uczniów dużą atrakcją. Trzeba uczciwie stwierdzić, że dla nauczyciela to duże wyzwanie. Nauczyciel jest zdany na własne umiejętności i siły. Trzeba wykazać dużo odporności psychicznej i taktu pedagogicznego, aby sprostać niektórym zaskakującym sytuacjom, ale trud się opłaca. Biorąc pod uwagę walory wychowawcze i dydaktyczne, warto organizować różnego typu wycieczki, dając uczniom możliwość pełniejszego poznawania otaczającej rzeczywistości przyrodniczej poprzez przeżywanie i doświadczenie.

Zajęcia w terenie wspaniale przygotowują człowieka do życia w zgodzie ze sobą i „matką naturą”.

Bibliografia:

- W. Brunner, E. Horning, B. Jonsson, C. Malmberg, A. Olsson, G. Skoglund, S. Stromberg – Eko Logik! Edukacja ekologiczna. Metody i przykłady.
- K. Czajkowski – Wycieczka uczy i wychowuje.
- Z. Kobyłecka – Wycieczka jako swoista forma organizacyjna zajęć dydaktycznych, „Nauczanie Początkowe” 1984/1985. nr6.
- E. Tyralska – Wojtycza – Zielona Szkoła odskocznią od systemu klasowo – lekcyjnego.

Dodatek do „Aury” nr 4/99

- J. Wysokiński – Zajęcia terenowe z biologii.

NAUCZYCIELSKI BIULETYN METODYCZNY:

dotychczas ukazały się:
w latach 2004-2005 wydano zeszyty metodyczne

Numer publikacji:	Imię i nazwisko autora:	Miejsce pracy:	Tytuł publikacji:
01/2004	Małgorzata Smerda	ZSZ im. J. Kilińskiego w Radomiu	Projektowanie i konstrukcja obuwia
02/2004	Ewa Jasińska	ZSZ im. J. Kilińskiego w Radomiu	Modelowanie
03/2004	Małgorzata Tyczyńska	ZSZ im. J. Kilińskiego w Radomiu	Praktyczna nauka zawodu
04/2004	Renata Żabicka	Ośrodek Szkolno-Wychowawczy im. J. Korczaka w Radomiu	Przygotowanie czytelnice uczniów upośledzonych umysłowo z szkole zawodowej
05/2004	Urszula Szarek	PSP w Dzierzkówku Starym	Powtórzenie i utrwalenie wiadomości o Afryce
06/2004	Joanna Dziwerek Jadwiga Kiljanek	PSP Nr 33 w Radomiu	Komputer – „Przyjaciel czy wróg dziecka”
07/2004	Małgorzata Ziółkowska Dorota Grabska	PSP Nr 3 w Radomiu	Święto Niepodległości
08/2004	Jolanta Grzywacz		Sposób obrazowania we fragmencie Księgi III „Pana Tadeusza” A. Mickiewicza
09/2004	Barbara Siechowicz	CKU w Radomiu	Zwiedzamy najciekawsze miejsca i regiony Rosji
10/2004	Małgorzata Ziółkowska	PSP Nr 3 w Radomiu	Główne założenia integralnego programu profilaktycznego
11/2004	Renata Żabicka	Ośrodek Szkolno-Wychowawczy im. J. Korczaka w Radomiu	Problemy podejmowania pracy przez wychowanków placówek specjalnych
12/2004	Mirosława Gołąbek	Przedszkole Publiczne Nr 3 w Radomiu	Wpływ telewizji na rozwój emocjonalny dziecka w wieku przedszkolnym
13/2004	Teresa Elżbieta Cis	PSP Nr 8 w Radomiu	Zasoby przyrody odnawialne i nieodnawialne
14/2004	Lidia Kliszcz Grażyna Wasiak Radosław Starczewski	II LO w Radomiu	Test pomiarowy w zakresie „Pole elektryczne”
15/2004	Jan Bogdan Kępczyński	PSP w Kaszowie	Rozwój sprawności motorycznej dzieci w okresie rozwoju osobniczego oraz sposoby oceny, pomiaru zdolności i umiejętności motorycznej
16/2004	Małgorzata Wiederek	PSP Nr 8 w Radomiu	Kształtowanie pojęć przyrodniczych w nauczaniu zintegrowanym
17/2004	Anna Swat	II LO w Radomiu	Powtórzenie wiadomości z fizyki w gimnazjum w zadaniach

18/2004	Ewa Dygas	Przedszkole Publiczne Nr 12 w Radomiu	Wychowanie przedszkolne dla pięcioletków
19/2004	Sylvia Pakulniewicz		Projekt jako metoda nauczania
20/2004	Anna Swat	II LO w Radomiu	Powtórzenie wiadomości z fizyki w gimnazjum w zadaniach część II
21/2004	Barbara Siechowicz	CKU w Radomiu	Konkurs wiedzy o Rosji
22/2004	Renata Janczyk		Dni zdrowia w naszej szkole
23/2004	Elżbieta Ciszewska		Metody twórcze w interpretacji Rudolfa Labana i Karola Orffa
24/2004	Lidia Ferensztajn	PSP Nr 33 w Radomiu	Agresja u dzieci – przyczyny i zapobieganie
25/2004	Ewa Drewniak	Przedszkole Publiczne Nr 6 w Radomiu	Dziwne zabawki – zabawy matematyczne
26/2004	Renata Tamborek	PSP Nr 33 w Radomiu	„Charakterystyka rozwoju umysłowego dzieci w wieku przedszkolnym,4 ze szczególnym uwzględnieniem mechanizmu kształtowania pojęć”
27/2004	Katarzyna Brodowska	Ośrodek Szkolno – Wychowawczy im. J. Korczaka w Radomiu	„Jak radzić sobie z agresją?” – cykl zajęć profilaktyczno – wychowawczych przeznaczony dla młodzieży z dysfunkcją intelektualną
28/2004	Katarzyna Brodowska	Ośrodek Szkolno – Wychowawczy im. J. Korczaka w Radomiu	„Podmiotowość w kształceniu i wychowaniu młodzieży niepełnosprawnej intelektualnie w stopniu lekkim
29/2004	Anna Michalczyk		„Scenariusz lekcji: Thanksgiving Day – history, tradition and customs – reading and speaking”
01/2005	Anna Żyła	PSP nr 34 w Radomiu	„Zajęcia plenerowe w klasach IV-VI”
02/2005	Joanna Łapczyńska	PSP w Starych Zawadach	Sprawdzian badający kluczowe kompetencje z matematyki na początku klasy IV
03/2005	Anna Michalczyk		Scenariusz lekcji: The early history of Ireland – reading and speaking

Skład komputerowy: Marcin Urbański

Redakcja: Zespół SDKO

Copyright by
Studium Doskonalenia Kadr Oświatowych
Radom – 2005.
Egzemplarz promocyjny i bezpłatny.

Wszelkie prawa zastrzeżone. Publikacji tej bez zgody właściciela praw autorskich nie można kopiować, przedrukowywać i rozpowszechniać w całości lub fragmentach, łącznie z wykorzystaniem systemów przekazywania i odtwarzania informacji.
Powyższe zastrzeżenie nie dotyczy nauczycieli wykorzystujących publikację do własnego doskonalenia.

Studium Doskonalenia Kadr Oświatowych
Placówka o zasięgu ogólnokrajowym z wpisem do rejestru niepublicznych placówek doskonalenia nauczycieli Mazowieckiego Kuratora Oświaty pod numerem 1/NPDN/2000.

Adres do korespondencji:

Studium Doskonalenia Kadr Oświatowych
Radom ul. Traugutta 61
tel. / fax (048) 340-24-40, tel. 340-22-18,
kom. 0 502 665 341, 0 600 884 774
[e-mail: sdk5@wp.pl](mailto:sdk5@wp.pl) www.sdk.edu.pl

Radom, dn.

OŚWIADCZENIE

Ja, niżej podpisana,
legitymująca się dowodem osobistym (*seria, numer*).....,
zamieszkała w (*adres*).....,
oświadczam, że jestem autorką przekazanych do publikacji materiałów
metodycznych pt.....
.....
Materiały te udostępniam Studium Doskonalenia Kadr s.c. celem opublikowania
ich w Nauczycielskim Biuletynie Metodycznym.

.....
(*podpis*)

Wyrażam zgodę na umieszczenie mojej publikacji na stronie internetowej
Studium Doskonalenia Kadr Oświatowych.

TAK

NIE

.....
(*podpis*)